

MAŁGORZATA ŚWIĘCICKA
ELIZA TARARY
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Wartości w aktach rady (na podstawie wpisów do pamiętników)

VALUES IN THE ACTS OF ADVICE (ON THE BASIS OF DIARIES ENTRIES)

Abstract

The article attempts to build an image of the world on the basis of diaries entries. Acts of advice referring to the following values: *happiness, love, friendship, learning and work*, have been made a research field. Its analysis allowed to build cognitive definitions of selected values. Formed explications extend dictionary understanding of analyzed concepts. What is more, they allowed to prove that a fragment of the world presented on their basis is characterized by limitations, conventions and idealization. The reason for this specific character of an image of the world emerging from diary poems is that it is implied by the acts of advice.

Bodźcem do nakreślenia niniejszych rozważań stały się przede wszystkim tzw. księgi życzeń zbierające życzenia nie tylko na Boże Narodzenie, Wielkanoc, urodziny, imieniny, ale także z okazji innych świąt, np. Dnia Kobiet, Dnia Dziecka, Dnia Dziadka, Walentynek i wielu innych. Oprócz tych mniej lub bardziej skonwencjonalizowanych życzeń w tego rodzaju „zbiorkach” znaleźć można ponadto pozdrowienia, wierszyki wpisywane na zdjęcia oraz wpisy do pamiętników. Bogate i treściowo, i ilościowo wspomniane formy poetyckich teksów użytkowych, będących w większości składnikami etykiety językowej, dostępne są zarówno w wydaniach książkowych, jak i elektronicznych. Odrębność wpisów do pamiętników sprawia, że doczekały się one własnych antologii, np. Barbary i Adama Podgórskich *Ogrody radości* oraz *Ogrody wierszyków do pamiętników*. *Mała antologia poezji sztambuchowej* czy *Anna Tkaczyk Czaderskie wpisy do pamiętników* oraz *Jak ładnie wpisać się do pamiętnika*. Świadczy to zatem o ciągłej żywotności twórczości pamiętnikowej.

W tytule rozważań pojawił się wyraz *pamiętnik*. Należy więc choć pokrótce odnieść się do jego znaczenia. Współcześnie, przynajmniej od kilku dekad, ‘zeszyt

w ozdobnej oprawie do wpisywania wierszy, aforyzmów, kreślenia rysunków na pamiętkę¹ nazywany jest pamiętnikiem. Jednak wcześniej, przez wiele dziesięcioleci, funkcjonował w uzusie na jego określenie wyraz *sztambuch*, będący zapożyczeniem z języka niemieckiego (Niemcy bowiem uważane są za ojczyznę *sztambucha*). Ten z kolei wyparł wcześniejszą łacińską nazwę *album amicorum*, a więc album/księga przyjaciół. Wcześniej funkcjonowały też i inne synonimy współczesnego *pamiętnika*, np. *imionnik*, *trwalnik*, *wspominnik*, *libellus amicorum*, *liber memorialis*.

Bazę materiałową stanowią teksty wyekscerpowane zarówno z pamiętników kartkowych (własnych, najbliższych i znajomych) pochodzących z lat 80. i 90. XX wieku, jak również z XXI-wiecznych blogów internetowych i domowych stron internautów. O ile w przypadku tych pierwszych nie ma wątpliwości, o tyle w przypadku tych ostatnich należy wyjaśnić, że w Internecie funkcjonują jedynie prywatne antologie utworów *sztambuchowych*. Co więcej, dała się zauważyć prawidłowość, że im starszy autor bloga/strony domowej, tym bardziej rozbudowany zestaw. Nadto wspomnieć należy, iż niektórzy użytkownicy Internetu dokonali uporządkowania *sztambuchowych* wierszy według kategorii semantycznych skupiających się przede wszystkim na wartościach takich jak: *miłość*, *przyjaźń*, *praca*, *nauka*, *życie*, *szkoła* itd.

Różnorodność tak gatunkowa, jak treściowa zawartości pamiętników pozwala na analizę wielu zjawisk językowych. Niniejsze rozważania stanowią jedynie rekonstruację dalszej kwerendy nad zawartością pamiętników przełomu XX i XXI wieku. Przedmiotem analizy uczyniono te wiersze *sztambuchowe*, które w swej strukturze językowej zawierają akt rady. Na ich podstawie z kolei postanowiono dokonać zarysu obrazu świata, który się z nich wyłania. Dla zobrazowania tegoż świata wybrano kilka wartości, których definicje kognitywne powstaną poprzez odpowiednią kategoryzację przytaczanych wierszyków. Wobec czego przedstawione zostaną rozumienia: *szczęścia*, *miłości*, *przyjaźni*, *nauki* i *pracy*. Wybór tych pojęć podyktowany jest częstotliwością ich pojawiania się w tekstach pamiętnikowych zawierających akty rady². Kolejność ich omawiania nie implikuje miejsca w *sztambuchowej* hierarchii wartości³.

¹ Przytoczone rozumienie leksemu *pamiętnik* pochodzi z *Nowego słownika języka polskiego* pod red. E. Sobol. Dla porównania, ale też i uzupełnienia całościowej definicji, dwa kolejne wyjaśnienia – z *Encyklopedii wiedzy o książce* pod red. A. Birkenmajera, B. Kocowskiego i J. Trzynałdowskiego: *album amicorum* 'książka przeznaczona do wpisywania przez różne osoby drobnych utworów, sentencji, życzeń itp. lub też do umieszczania rysunków na pamiętkę dla właściciela' oraz ze *Słownika terminów literackich* pod red. J. Sławińskiego: *sztambuch* 'rodzaj albumu, książka-pamiętnik służąca do wpisywania przyjaznych życzeń, wierszy lub sentencji'.

² Zgodnie z klasyfikacją J. R. Searle'a akt rady należy do dyrektywnych aktów mowy (Grzegorzewska 1995, 87). W związku z czym rada wyrażana jest za pomocą trybu rozkazującego, nie mając jednocześnie na celu spowodowania, by ktoś coś zrobił. Podkreśla to A. Wierzbicka w słowach: „Paradoksem rady jest bowiem to, że chociaż radząc komuś, aby coś zrobił, nie wyrażamy naszego chętnia, aby on to zrobił, to jednak używamy wtedy niejednokrotnie formy imperatiwu” (Wierzbicka 1973, 215). Skłonienie kogoś do działania nie zawsze jednak odnosi pożądany skutek. By realizacja

W przypadku tekstów wpisywanych do pamiętników akty rady dotyczą działań, które odbiorca, a więc właściciel pamiętnika (najczęściej co najwyżej kilkunaścieletni) ma podjąć bądź w niedalekiej, bądź w odległej przyszłości, a więc w dorosłym życiu. Struktura rad wyekscerpowanych z zebranego materiału badawczego przybiera najczęściej postać:

- zdania warunkowego (realizującego schematy syntaktyczne: *rób coś / bądź jakiś/kimś, a będziesz jakiś/kimś* oraz *jeśli zrobisz coś / będziesz jakiś/kimś, to będziesz jakiś/kimś*),
- imperatywu (*bądź jakiś/kimś, rób coś*),
- zaprzeczonego imperatywu (*nie rób czegoś, nie bądź jakiś/kimś*).

Budowę wierszy sztambuchowych dopełniają w niektórych przypadkach akty komplementu, a także konstatacje. Te ostatnie odwołują się zazwyczaj do symboliki roślin i zwierząt oraz stereotypów utrwalonych w języku. Pamiętnikowe rady, poprzez odwoływanie się do mądrości ludowych i doświadczenia życiowego, tworzą swoisty kodeks życia dla młodego człowieka. Kreują ponadto specyficzny świat. Jego wycinek, jak już wspomniano, przedstawiony zostanie na przykładzie *szczęścia, miłości, przyjaźni, nauki i pracy*, a więc wartości przede wszystkim moralnych i społecznych, które stanowią podstawę sztambuchowej hierarchii wartości.

SZCZĘŚCIE

Wyekscerpowane wpisy do pamiętników ilustrują zasadniczo dwa słownikowe rozumienia *szczęścia*: 1. 'uczucie radości, zadowolenia, euforii, stan człowieka szczęśliwego'; 2. 'splot pomyślnych okoliczności, dobre zrządzenie losu' (PSWP 2003, t. 41, s. 268-270). Dla porządku wiersze podzielić można na kilka grup konkretyzujących *szczęście* jako wartość, która stanowi składnik aktów rady.

I. ... a będziesz szczęśliwy/ ... a dostaniesz szczęście/jeśli pragniesz szczęścia

W tej grupie wierszowanych aktów rady wspomnieć należy o wpisach, które realizują schemat zdania warunkowego. Dodatkowo rady, realizujące schemat syntaktyczny *rób coś / bądź jakiś/kimś, a będziesz jakimś/kimś*, odwołują się m.in.

tego aktu mowy była skuteczna, zgodnie z założeniami J.L. Austina, spełnione muszą być pewne warunki. Dla rady (przyszłej czynności wykonanej przez odbiorcę komunikatu) są one następujące: a. Nadawca komunikatu uważa, że dana czynność przyniesie korzyść odbiorcy komunikatu; b. Nie jest oczywiste i dla nadawcy, i dla odbiorcy, iż w przypadku normalnego przebiegu zdarzeń odbiorca wykona ową czynność (Zdunkiewicz 1993, 266).

² Dodać należy ponadto, iż *miłość, praca i nauka* w badaniach nad polskimi słowami sztandarowymi wykazują nie tylko wzrost zasięgu podziwu dla swojej treści, ale także zajmują wysokie miejsca na liście ogólnej hierarchii sztandarowości badanych słów (Pisarek 2000, 40-41). Jednak spośród pojęć sytuujących się w świecie wartości, które stały się zarówno przedmiotem wspomnianych badań, jak i niniejszych rozważań, jedynie *miłość* wykazuje niezmienność swojej pozycji w hierarchii wartości. Dowodzi to pewnej stabilizacji podstaw systemu aksjologicznego Polaków.

do symboliki roślin i zwierząt, co z kolei implikuje wartości warunkujące szczęście, jak:

- skromność:
 - (1) *Jak skromny fiołek w trawie się ukrywa,
Idź za jego przykładem, a będziesz szczęśliwa.*
- niewinność:
 - (2) *Jak biała konwalia w liściach się ukrywa,
Bądź do niej podobna, a będziesz szczęśliwa.*
- nauka:
 - (3) *Miłość do książki niech cię porywa,
Ucz się i pracuj, a będziesz szczęśliwa.*
- praca/pracowitość:
 - (4) *Jak lilijka żyj niewinny,
A jak pszczołka zawsze czynny.
Jak aniołek żyj w ukryciu,
A dostaniesz szczęście w życiu.*
 - (5) *Jeśli szczęścia pragniesz w życiu,
Jak konwalia żyj w ukryciu,
Jak śnieżynka żyj niewinne
I jak pszczołka pracuj pilnie.*
 - (6) *Jeśli chcesz żyć szczęśliwie, szukaj nauki i cnoty.
Przeciwności znoś cierpliwie, do pracy nie trać ochoty.*

Kolejne sztambuchowe wpisy ilustrują uzależnienie szczęścia od dobroci, miłości, w tym miłości do matki, braku pogoni za szczęściem czy nawet pobłażliwości:

- (7) *Bądź dobra dla ludzi,
Bądź miła dla matki,
A szczęście samo zapuka do chatki.*
- (8) *Chcesz być szczęśliwa? Kochaj i pobłażaj.
Nie goń za szczęściem, lecz szczęściem obdarzaj.*

Nierzadko szczęście traktowane jest jako nagroda czy prezent, które otrzymać można w zamian za wymienione wartości.

II. Szukaj szczęścia

W aktach rady oprócz wskazania wartości czy czynów warunkujących szczęście występują mniej lub bardziej skonkretyzowane sposoby postępowania skutkujące osiągnięciem szczęścia. Dotyczą one samodzielnych poszukiwań szczęścia, zwłaszcza w rzeczach trwałych:

- (9) *Spytaj się kiedyś szczęścia
Powiedz, czy szukasz mnie?
Smutno, ale stanowczo
Szczęście odpowie ci:
Nie, ty szukaj mnie.*
- (10) *Nie szukaj szczęścia we wspomnieniach, ni w snach młodzieńczych lat,
Lecz w pracy i poświęceniu, bo to jest szczęścia kwiat.*

Przykłady poddane analizie pozwalają na zbudowanie rozumienia pojęcia *szczęścia* uwzględniającego przede wszystkim sposób i warunki jego uzyskania:

SZCZĘŚCIE

- w jaki sposób można zdobyć? – trzeba szukać,
- czym jest warunkowane? – miłością, miłością do matki, pracą, pracowitością, skromnością, niewinnością, odwagą, uśmiechem, dobrocią dla ludzi, cnotą, pobłażliwością, poświęceniem, brakiem pogoni za szczęściem, obdarzaniem szczęściem, pokonywaniem przeciwności.

MIŁOŚĆ

Wieloaspektowość pojęcia *miłości* znajduje odzwierciedlenie w polisemicznej leksykograficznej eksplikacji. Analiza sztambuchowych wierszy pozwala z kolei na odniesienie się do następującego rozumienia omawianego uczucia: 1. ‘silne, głębokie uczucie, którego doświadcza człowiek w stosunku do jakiejś osoby, najczęściej płci przeciwnej, połączone zazwyczaj z pociąganiem fizycznym’; 2. ‘silne uczucie, którym człowiek obdarza inne osoby, zwierzęta, przedmioty czy wartości ogólne’ (PSWP 1999, t. 21, s. 243-245). Wpisy do pamiętników zawierające akty rady dotyczące miłości zawężają jej rozumienie, co pozwala na wyodrębnienie takich grup jak:

I. ... a będziesz kochany

Przykłady ilustrujące ten krąg wierszy realizują schemat syntaktyczny *rób coś / bądź jakimś/kimś, a będziesz jakimś/kimś*. Uczucie miłości warunkowane dobrocią, skromnością i szacunkiem dla innych, a więc pozbawione pierwiastka erotycznego, odnosi się do bliźniego:

- (11) *Miej serce ze złota i duszę ze stali,
A będą cię ludzie czcili i kochali.*
- (12) *Nie pogardzaj ubogimi, choć jesteś bogata,
Bo nie czynią nas wielkimi klejnoty i szata.
Nie wznoszaj się nad drugich, szanuj wszystkie stany,
Poznaj w człowieku brata swego, a będziesz kochany.*

II. Miłość do matki/kochaj matkę

Akty rady w sztambuchowych wpisach konkretyzują osobę obdarzaną miłością. Przybierają bowiem postać nakazu: *kochaj matkę*, a więc uwzględniają miłość tylko do jednego rodzica. Ponadto odwołanie się do wyjątkowości kobiety, która jest matką, opiera się na stereotypie matki, której prototypowymi atrybutami są przede wszystkim miłość do swojego dziecka/swoich dzieci, troskliwość, wyrozumiałość.

- (13) *Jeśli masz na świecie matkę – czy bogatą czy też biedną,
To ją kochaj i pamiętaj, że masz matkę tylko jedną.*
- (14) *Kochaj róże, kochaj bratki,
A najbardziej serce matki,
Bo jak serce bić przestanie,
Wiele też wylejesz za nie.*
- (15) *Kochaj róże, kochaj bratki,
A najbardziej serce matki,
Bo gdy mama zejdzie z tego świata,
Nie zastąpi ci jej tata.*

III. Miłość zmysłowa

Ponieważ grupa wpisów do pamiętników, które w zawierających w swej strukturze aktach rady odnoszą się do miłości do osoby płci przeciwnej, jest rozbudowana, wyróżnić w niej można podgrupy uwzględniające: młodzieńczą miłość, konkretyzując obiektu uczuć i atrybuty miłości.

1. Nie kochaj, tylko się ucz

Lata szkolne to nie tylko czas nauki, zabaw, przyjaźni, lecz również pierwszych miłości. Młodzieńcze uczucia zawierają w sobie nie tylko element platoniczności, ale także zmysłowości. Doznania te są jednak deprecjonowane poprzez ukazywanie supremacji nauki nad miłością, co ilustrują następujące egzemplifikacje:

- (16) *Kiedy siedzisz przy zadaniu,
Nie myśl nigdy o kochaniu,
Bo kochanie bardzo szkodzi,
Kiedy się do szkoły chodzi.*
- (17) *Do góry róże, na dole klucz.
Nie szukaj chłopaka, tylko się ucz.*
- (18) *Bucik podarty, cholewka cała.
Nie kochaj chłopców, boś jeszcze mała.*

2. Kochaj tego jedynego

Akty rady odnoszą się także do obiektu uczuć. Informacje konkretyzujące tę osobę dotyczą statusu społecznego, cech charakteru czy nawet wyglądu zewnętrznego, jak również ilości obiektów uczuć:

- (19) *Wśród serc tysięcy miej jedno wybrane,
Niech ono będzie przez ciebie kochane.*
- (20) *Na krzaku róży są piękne kwiaty,
Nie kochaj tego, kto jest bogaty,
Lecz kochaj tego, kto jest ci miły,
Bo on zapłaci u twej mogiły.*
- (21) *Blondyn – cichy, gorący, za dużo pragnący,
Brunet – czasami zasmuci, pokocha i rzuci,
Szatyn – z wąsikiem i brodą nie cieszy się urodą.
Wniosek wynika z tego, zawsze kochaj tysego.*
- (22) *Kochaj chłopców ładnych,
Nie blondynów tylko czarnych.
Bo blondyni bałamucą –
Pokochają i porzucą.*
- (23) *Nie przebieraj w chłopakach, żebyś nie przebrała
I zamiast kanarka wróbla nie dostała.*

3. Atrybuty miłości

Czynnik jakości uczucia miłości podkreślany jest przede wszystkim poprzez odwołanie się do miłości dziecka, którą cechują szczerłość i bezinteresowność, ponadto do wierności i wzajemności:

- (24) *Nie kochaj serc wielu, miej jedno wybrane,
A wtedy to jedno będzie ci oddane.*
- (25) *Bądź dzieckiem jak najdłużej,
Jak dziecko haw się, śmiej
I kochaj tak jak dziecko
I serce dziecka miej.*
- (26) *Nie szukaj róż wśród życia burz, bo znajdziesz same ciernie.
Wesoła bądź, pilnie się ucz i kochaj wiernie.*
- (27) *Nie bądź nigdy pierwsza, bądź zawsze wybrana.
I tak kochaj innych, jak chcesz być kochana.*

4. Miłość do ojczyzny i rodaków

Podkreślić należy również odniesienie się w aktach rady do patriotyzmu. Uczucie miłości do bliźnich tej samej narodowości ilustruje egemplifikacja:

- (28) *Piękne są róże z perskiego ogrodu,
Piękne jest dziewczę polskiego narodu.
Polką bądź zawsze i wszędzie,
A każdy Polak kochać cię będzie.*

W świetle sztambuchowych wierszy uwzględniających miłość matczyną, do bliźniego i do osoby płci przeciwnej, uczucie *miłości* można zrekonstruować następująco:

MIŁOŚĆ

- czym jest warunkowana? – dobrocią, skromnością, szacunkiem dla innych, patriotyzmem, niewywyższaniem się ponad innych, niepogardzaniem ubogimi;

KOCHAJ

- kogo/co? – jedno wybrane serce; matkę; serce matki; tego, kto odwzajemnia uczucie; ładnych chłopców; tysego/o czarnych włosach,
- w jaki sposób? – wiernie, jak dziecko;

NIE KOCHAJ

- kogo? – chłopców; tego, kto jest bogaty; blondynów,
- kiedy? – chodząc do szkoły,
- dlaczego? – bo to szkodzi, bo jeszcze nie pora, bo trzeba się uczyć.

PRZYJAŹŃ

Słownikowa eksplikacja pojęcia *przyjaźń* brzmi następująco: ‘bliskie, zażyłe stosunki między osobami oparte na wzajemnej życzliwości, sympatii, szczerości, zaufaniu, pomocy itp.’ (PSWP 2001, t. 34, s. 238-239). Egzemplifikacje wpisów do pamiętników zawierające akty rady w zakresie omawianej wartości podzielić można na trzy grupy:

I. ... a będziesz mieć przyjaciół

W przykładach z tego kręgu realizowany jest schemat syntaktyczny *rób coś / bądź jakimś/kimś, a będziesz jakiś/kimś*. Ponadto z ich treści wynika, iż przyjaźń uwarunkowana jest szczerością, otwartością, uśmiechem. Powoduje to traktowanie przyjaźni jako cennej rzeczy:

- (29) *Miej zawsze serce otwarte i szczerę,
A każdy będzie twoim przyjacielem.*
- (30) *Idź z sercem przez życie, z uśmiechem na twarzy,
A każdy cię szczerą przyjaźnią obdarzy,
Bo uśmiech otwiera dla ludzi serc wrota,
A przyjaźń jest srebrem cenniejszym od złota.*

II. Miej mało przyjaciół, niech będą prawdziwi

Egzemplifikacje z tej grupy poruszają aspekt jakościowo-ilościowy przyjaźni:

- (31) Miej mało pragnień – to cię uszczęśliwi,
Miej mało przyjaciół – niech będą prawdziwi.
- (32) Nie szukaj przyjaciół wiecznej przyjaźni,
 Bo ona cię nie uszczęśliwi.
 Lepiej miej mało przyjaciół,
 Ale niech będą prawdziwi.
- (33) Wśród życia ponurych cieni,
Nie szukaj czczego wesela.
Nie szukaj złudzonych promieni,
Znajdź jednego przyjaciela.

III. Przyjaźń z matką

Uszczegółowienie leksykograficznej eksplikacji *przyjaźni* ilustruje kolejny przykład. Człowiek mogący być/będący przyjacielem został skonkretyzowany do osoby matki. Wobec czego w egzemplifikacji tej matka to nie tylko kobieta mająca dziecko, kochająca je i troszcząca się o nie, ale także przyjaciółka.

- (34) W życiu na ludzi nie licz za wiele,
 Przyjaźń prawdziwa jest rzadka.
 Jedna cię nigdy nie zawiedzie,
 Jej imię brzmi dumnie: matka.

Przytoczone egzemplifikacje pozwalają na przedstawienie następującego rozumienia pojęcia *przyjaźni*:

PRZYJAŹŃ

- jaka jest/powinna być? – wieczna, szczerą, prawdziwą, nigdy nie zawiedzie,
- czym jest? – srebrem cenniejszym od złota,
- czym jest warunkowana? – szczerością, otwartością, uśmiechem, sercem.

PRZYJACIELE

- jacy powinni być? – prawdziwi,
- ilu ich powinno się mieć? – mało, jednego,
- jak/czym można ich pozyskać? – nie trzeba szukać, otwartością, szczerością,
- kto jest przyjacielem? – matka.

NAUKA i PRACA

Kolejne wartości – *nauka* i *praca* – omówione zostaną w jednej grupie, ponieważ wedle potocznej wiedzy o świecie wzajemnie się warunkują i implikują. Dla porządku wyводу za bazę przyjąć należy takie słownikowe rozumienie wartości, które wynika z pamiętnikowych wierszyków. Eksplikacja *nauki* brzmi następująco: ‘przyswajanie sobie jakiejś wiedzy, jakichś umiejętności, wdrażanie się w coś, przyzwyczajanie się do czegoś’ (PSWP 1999, t. 23, s. 93-95). Z kolei rozumienie *pracy* zamyka się w wyjaśnieniach: 1. ‘świadome działania i czynności człowieka, których celem jest wytworzenie dóbr materialnych lub kulturowych stanowiących podstawę egzystencji i rozwoju społeczeństwa; wykonywany zawód, zajęcie’; 2. ‘zajęcie stanowiące źródło zarobkowania, posada’; 3. ‘ogół działań, czynności wspólnie wykonywanych przez grupę ludzi’ (PSWP 2001, t. 32, s. 218-222). Wyekscerpowane sztambuchowe wpisy zawierające w swej strukturze akty rady, które odnoszą się do *pracy* i *nauki* jako wartości, można uporządkować w trzech grupach:

I. Ucz się

Nakaz zdobywania wiedzy wyływa nie tylko z troski o realizację obowiązku szkolnego, ale także o przyszłość, która od jakości edukacji może zależeć. Doradzana pilność w nauce obrazowana jest za pomocą konkretyzacji odwołującej się do autorytetu wieszczki narodowej:

- (35) *Ucz się pilnie*
Jak Mickiewicz w Wilnie,
A dojdiesz do celu
Jak doszło już wielu.

Nauka to droga do celu i życiowej zaradności. Poza tym potęga nauki czyni człowieka wartościowym. Zdobywanie wiedzy i kształcenie się traktowane jest jako życiowa inwestycja, która wymierne skutki przyniesie dopiero w przyszłości.

- (36) *Ucz się pilnie, ucz,*
By nie zginąć w tłumie.
Nauka to potężny klucz
W tym, kto więcej umie.
- (37) *Ucz się, ucz,*
Bo nauka to potęgi klucz.
Po latach to zrozumiesz –
Ten więcej wart, kto więcej umie.

II. Pracuj

Osiągnięcie szczęścia warunkują nie tylko dobroć, skromność, niewinność, ale także praca. Wartość ta nie powinna być jednak traktowana jako obowiązek. Pracę należy wykonywać z pilnością i zamięłowaniem. Sposób obrazowania pracowitości w dwóch następujących przykładach oparty jest na porównaniu z pszczołą, która symbolizuje właśnie tę cechę:

- (38) *Jeśli szczęścia pragniesz w życiu,
Jak konwalia żyj w ukryciu,
Jak śnieżynka żyj niewinne
I jak pszczołka pracuj pilnie.*
- (39) *Bądź pracowitą jak pszczołka, dobrą i słodką jak miód,
A lżejszym wówczas będzie szarego życia trud.*

III. Ucz się i pracuj

Konstrukcja *ucz się i pracuj*, a więc w postaci dwóch rad, stanowi składnik konstytutywny kolejnych pamiętnikowych wpisów. Z ich treści wyłania się obraz nauki i pracy jako drogi do celu o wymiarze materialnym bądź nie. O wiarygodności sposobu osiągnięcia tego, co się chce (np. bogactwo materialne, szczęście), świadczy powołanie się nie tylko na bliżej nieokreślone osoby, ale także na wieszca narodowego:

- (40) *Ucz się i pracuj, a dojdiesz do celu.
Bo takim sposobem doszło już wielu.*
- (41) *Ucz się i pracuj, a dojdiesz do celu,
Jak doszedł Mickiewicz i doszło już wielu.*
- (42) *Miłość do książki niech cię porywa,
Ucz się i pracuj, a będziesz szczęśliwa.*
- (43) *Jeśli chcesz żyć szczęśliwie – szukaj nauki i cnoty.
Przeciwności znoś cierpliwie, do pracy nie trać ochoty.*
- (44) *Ucz się i pracuj, bo nauką i pracą
Ludzie się bogacą.*

Na podstawie przytoczonych przykładów można zbudować kognitywne rozumienia nauki i pracy:

NAUKA

- czym jest? – kluczem potęgi, bogactwem,
- jak można ją zdobyć? – trzeba jej szukać,
- co od niej zależy? – wartość człowieka.

UCZ SIĘ

- dlaczego? – a będziesz szczęśliwy, a dojdiesz do celu, by nie zginąć w tłumie,
- w jaki sposób? – pilnie, jak Mickiewicz.

PRACA

- czym jest? – bogactwem.

PRACUJ

- dlaczego? – a będziesz szczęśliwy, bo dojdiesz do celu,
- w jaki sposób? – pilnie, jak pszczołka, z ochotą.

Ze względu na punkt widzenia osoby udzielającej rad, wartości stanowiące podstawę sztambuchowej hierarchii zyskują specyficzny obraz. Akt rady sugeruje charakter tego obrazu wyłaniającego się z wpisów do pamiętników. Skoro istotą rady jest chęć dobra dla osoby, której tej rady się udziela, to świat, który proponuje się, zakłada jego wyidealizowanie. Chęć dobra, implikująca idealizację rzeczywistości, wynika zapewne nie tylko z chęci dobra dla adresata rady, ale i z pozytywnego nastawienia (najczęściej kierowanego przyjaźnią, uczuciem sympatii) do osoby, w której pamiętniku dokonuje się wpisu. Potwierdzają to zbudowane definicje kognitywne pojęć: *szczęście*, *miłość*, *przyjaźń*, *nauka* i *praca*, które rozszerzają rozumienie słownikowe tych wartości. Ze względu na potoczne widzenie i doświadczanie świata uwzględniają sposób i skutki ich osiągnięcia, a także podstawowe atrybuty i relacje z innymi wartościami. Można nadto stwierdzić, że autorzy wpisów do pamiętników odwołują się do wartości istotnych, rzec by można najważniejszych w życiu człowieka, z pewnością wysoko stojących w hierarchii wartości.

Literatura

- Bartmiński J., 1999, (red.), *Językowy obraz świata*, Lublin.
- Bartmiński J., 2003, *Miejsce wartości w językowym obrazie świata*, [w:] Bartmiński J. (red.), *Język w kręgu wartości. Studia semantyczne*, Lublin, s. 59-86.
- Birkenmajer A., Kocowski B. i Trzynadłowski J., 1971, (red.), *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław.
- Grzegorzczak R., 1995, *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.
- Jedliński R., 2000, *Językowy obraz świata wartości w wypowiedziach uczniów kończących szkołę podstawową*, Kraków.
- Pisarek W., 2000, *Polskie słowa sztandarowe i ich publiczność: lata dziewięćdziesiąte*, „Zeszyty Prasoznawcze” 3-4, s. 19-42.

- PSWP: Zgólkowa H., 1994-2005, (red.), *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, t. 1-50, Poznań.
- Sławiński J., 1998, (red.), *Słownik terminów literackich*, Wrocław.
- Sobol E., 2002, (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, Warszawa.
- Tabakowska E., 2001, (red.), *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, Kraków.
- Wierzbička A., 1973, *Akty mowy*, [w:] Mayenowa M.R. (red.), *Semiotyka i struktura tekstu*, Wrocław, s. 201-219.
- Zdunkiewicz D., 1993, *Akty mowy*, [w:] Bartmiński J. (red.), *Encyklopedia kultury XX wieku*, t. 2: *Współczesny język polski*, Wrocław, s. 259-269.